

LITERATÚRA

Krátky slovník slovenského jazyka. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. 4., dopl. a upr. vyd. Bratislava: Veda 2003. 985 s.

Slovník súčasného slovenského jazyka. H – L. Ved. red. A. Jarošová – K. Buzássyová. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 2011. 1 087 s.

Nie je bagel ako bagel alebo Odkiaľ sa k nám dostalo slovo bagel?

Volajúca do jazykovej poradne Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra, v. v. i., sa zaujímala o pravopis pomenovania pečiva *bagel* v slovenčine.

Anglické slovo *bagel* [bejgl] pomenúva „pečivo kruhovitého tvaru s otvorom uprostred“, tradične vyrábané z pšeničného cesta, ktoré sa pripravuje krátkym varením v osladenej vode a následným pečením, čo mu dodáva špecifickú chuť. Tento druh pečiva je veľmi obľúbený v zahraničí, ale svoje miesto má už aj v kaviarňach, v obchodoch či v domácnostiach na Slovensku, a tak pomenovanie *bagel* preniká do súčasnej slovnej zásoby. Výraz *bagel* sa nachádza v korpusových textoch¹, v blogoch zameraných na recepty, v časopisoch s kulinárskou tematikou, na stránkach foodblogerov a predovšetkým v ponuke kaviarní, napr. *Bagel so sezamovým posypom. – Celozrnný bagel plnený slaninou, vajíčkom, rukolou. – Prenosný toaster bagelov je určený tým, ktorí nemajú čas na raňajky. – Zájdem do kaviarne špecializovanej na bagle a rôzne druhy káv. Popri podobe bagel nachádzame aj doklady s dlhou samohláskou -á, napr. Bágel podľa vlastného výbehu s kávou alebo domácou limonádou. – Ide sa na dva lososové celozrnné „bágle“ s veľkým cafe latte.*

Pozrime sa najskôr, či a ako je slovo *bagel*, príp. *bágel* lexikograficky spracované v dostupných slovníkoch. Prevzaté slovo *bagel* sa v súčasných

Príspevok vznikol v rámci grantu VEGA č. 2/0132/24 Slovenský pravopis a jeho pravidlá v kontexte súčasnej jazykovedy a jazykovej praxe 2.

¹ Korpus Omnia Slovaca IV Maior Beta (22.01) vznikol zlúčením korpusových dát v Slovenskom národnom korpuse (SNK prim 9.0) a dát z webových korpusov a slúži na potreby pracovníkov JÚLŠ SAV, v. v. i. [cit. 16. 1. 2024]

výkladových slovníkoch slovenčiny nenachádza, no podobu *bágel* so štylistickým kvalifikátorom subštandardný výraz registrujeme v Ortograficko-gramatickom slovníku slovenčiny (2022), i keď tu sa neuvádza význam slova. Heslo *bágel* sa však nachádza v Slovníku slangu a hovorenej slovenčiny (2014) ako slangový výraz vo význame „batoň, batožina“. Prvý zväzok Slovníka slovenských nárečí (A – K, 1994) zachytáva variantné lexémy *bágel'*, *biagel'* so štyrmi významami, pričom jeden z nich je „druh skrúteného pečiva“. Tento význam sa vzťahuje aj na typický druh pečiva známy ako bratislavský rožok. V Slovníku súčasného slovenského jazyka (A – G, 2006; ďalej SSSJ) sa spracúvajú slová *bajgel*, *bajgel'*, *bajgl'a* ako tri variantné podoby jednej lexémy v jednej heslovej stati rovnako s významom „orechové a makové rožky (charakteristické bratislavské zákusky), pajgle“. Aj keď sa v SSSJ tieto lexémy hodnotia ako hovorové a zastarané, v korpuse môžeme nájsť množstvo dokladov: *Bratislavské bajgle sú symbolom prešporskej kuchyne. – Na promenáde ste si mohli pochutnať na bratislavských rožkoch – bajgloch z pekárne pána Scheuermanna... – V tej dobe sa ani rožok nenazýval rožkom, ale „beugle“ (bajgle alebo pajgle), prípadne „patkó“, čo je maďarské pomenovanie podkovy. – Vďaka tovarišským vandrovkám sa pečenie bajglí rozšírilo do viacerých krajín Európy.*

Význam slova *bagel* sa vo výkladových slovníkoch slovenčiny zatiaľ neuvádza. Na prvý pohľad sa môže zdať, že sa do slovenských textov dostáva nový anglicizmus. Vidíme však, že ide skôr o opakované prevzatie výrazu, ktorý má pôvod v nemčine a pomenúva „zakrútený druh pečiva“. Slovenské *bajgle* (s ďalšími formálnymi variantmi) pochádzajú z rakúskej nemčiny; východiskom slova je odvodenina od nárečového výrazu *pāug(e)* s významom „kruh“ (Wörterbuch der bairischen Mundarten in Österreich, 1976, s. 594). V 1. zväzku Slovníka bavorských nárečí v Rakúsku sa uvádzajú aj deriváty *pāuglein* ako „sladké pečivo v tvare podkovy“ a „kruhovité pečivo posypané makom alebo soľou“. Už v nemeckých nárečiach existujú rôzne hláskové znenia (*paigl*, *baegl*, *bejgli*), ktoré boli sčasti prevzaté aj do slovenčiny. Anglické slovo *bagel* má rovnako nemecké etymologické východisko, vysvetľuje sa však ako prevzatie sprostredkované jazykom jidiš (*beygl* „kruh“), t. j. nie priamo z nemčiny (pozri v Online Etymology Dictionary na https://www.etymonline.com/word/bagel#etymonline_v_196). Sprostredkujúca úloha jazyka jidiš sa nedá vylúčiť ani v našom prostredí.

Z jazykového hľadiska je to druhoradá, keďže židovská komunita hovoriaca jazykom jidiš prevzala toto slovo z nemeckých nárečí².

Pri skloňovaní slov *bajgel*, *bajgel'* a nárečových podôb *bágel'*, *biagel'* samohláska *-e-* vypadáva: *bajgla*, *bajgle*, *bajgl'a*, *bajgl'ov*, *biagle*, *bágl'ov*, *biagl'ov*. Pri slove *bagel* sa však v jazykovej praxi vyskytujú aj prípady so zachovaním samohlásky *-e-*, napr. *Cestou z letiska som sa zastavil v neďalekom supermarkete a kúpil morčací nárez, zemiakový šalát, makarónový šalát a bagely.* – *Opekanie bagelov a žemlí.* – *Zavreli pobočku slávnej siete obchodov s bagelmi.*

Na záver možno konštatovať, že hoci etymologický základ skúmaných slov je rovnaký, pravopisná podoba je iná a ani lexikálny význam nie je totožný. Zatiaľ čo varianty *bajgel*, *bajgel'* pomenúvajú sladký rožok s makovou či orechovou náplňou, *bagel* v kaviarni nájdeme ako obloženú žemľu s typickým otvorom uprostred.

² Za odbornú konzultáciu ďakujeme PhDr. E. Králikovi, DSc.